
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXXI (2023). Книжка / Issue I</p>
---	---	--	---

DOI: 10.54664/RNHF2981

Момчил МАРИНОВ* / Momchil MARINOV

Отзив за: Петко Ст. Петков. *Пътищата към Освобождението (До 1879 година и след това). Студии и статии по нова история на България.* София, изд. Български бестселър, 2021, 496 с. ISBN: 978-954-463-250-2

A Review of: Petko St. Petkov. *The Paths to Liberation (Up to 1879 and After). Studies and Articles on the Modern History of Bulgaria.* Sofia: Balgarski Bestseller Publishing House, 2021, 496 pp. ISBN: 978-954-463-250-2

Многобройните почитатели на Клио – музата на историята – имат възможността и шанса да се запознаят с поредния успешен резултат от научната дейност на известния изследовател и университетски преподавател Петко Ст. Петков. Този път читателите се отправят по „Пътищата към Освобождението“.

Книгата е сборник от 34 подобрани студии и статии, плод на научните дирения и постижения на автора през последното десетилетие (от 2009 до 2020 г.). Всички те са представени в характерния четивен стил на проучвателя. Отново налице е стилистика и увлекателен изказ, които не са за сметка на научните качества на изследванията - напротив.

Видно сборникът привлича внимание още със заглавието си: „Пътищата към Освобождението“. Дори пред подготвения читател възниква веднага поне един концептуален въпрос: Наистина ли пътищата са няколко, при това разнообразни и дори разнопосочни? Нещо повече: авторът уверено се аргументира, че за част от българското землище те са неравни, а в някои случаи се губят в безпътица. Действително Освобождението не е еднократен акт, стремежите за постигане на общия идеал не приключват нито през 1878–1879 г, нито през 1913 или 1919 г. Убеден съм, че тази теза заслужава нещо повече от внимание – подобна визия би обяснила много от търсенията и противоречията, които съпътстват българската външнополитическа доктрина от онова време.

„Пътищата към Освобождението“ притежава и едно ненаатрапчиво, но ярко достойнство. Авторът насочва вниманието на читателя към незаслужено пренебрегвани и оставащи в сянка исторически личности – капитан Георги Мамарчев, Велчо Атанасов Джамджията, Иван Касабов, Драган Цанков, Марко Балабанов, Натанаил Охридски, Никола Фичев (Кольо Фи-

* **Момчил Маринов** – доктор по история, директор на Исторически музей „Искра“ – Казанлък. ; България; @mom_mar@abv.bg

чето), Николай Павлович и др. Ето например една характеристика на изграденото от Кольо Фичето, която аз намирам за най-сполучливата до момента: „Дотолкова сме свикнали с мълчаливото, но усетливо присъствие на неговите черкви, къщи, мостове, ханове и чешми, че то се е превърнало в част от нашата модерна българска идентичност, без неговото богато културно наследство ние, българите, няма да сме същите“ (с. 185).

Приносен е анализът върху отношението на Любен Каравелов към кризите в Османската империя в периода на най-активната му дейност. Изключително любопитен е прочитът на ролята на Стара планина в представите на Васил Левски за себе си и другите въз основа на документалното наследство на Апостола (Балканът е не само пазител, но и ориентир и мерило). Не по-малко ценен е обзорът на възгледите на Христо Ботев за същността и ролята на институциите и взаимодействията между тях. Малко очаквано, но обосновано, авторът заключава, че „колкото и невероятно да изглежда на пръв поглед, Ботевите радикални възгледи и дейност и особено резултатите от така провокираната активност на великите сили (1875–1878 г.) залагат в основата на новата българска държавност, а в по-общ смисъл – и на нашето Днес“ (с. 98).

Друг тематичен кръг обхваща синтезирането на дългогодишни проучвания на изследователя – именно комплексните критерии за национален празник на съвременна България. Аргументирано е виждането, че празничното събитие следва да обединява българите, но и да отразява не само минали, а и модерни ценности. В този контекст Априлското въстание и Освободителната руско-турска война са приоритетно и пълноценно анализирани като част в историческото развитие на българите и Европа. Провокативни, но дълго очаквани въпроси приковават вниманието на читателя: Защо санстефанският прелиминарен договор не е началото на нова България? Какво е значението на „Основите на мира“ от 19/31 януари 1878 г. и защо е толкова незаслужено подценявано?

Не е изненадващо, че Българската Екзархия е сред главните акценти на изследователския интерес; без да крие симпатията и уважението си към дейци на Екзархията авторът методично обосновава тезата си, че тази институция е своеобразна българска протодържава. И в този случай аргументацията е солидна, богатият фон от емпирични данни е повече от удачен. Кому би правило впечатление днес, че делегатите на Църковно-народния събор решават екзархът да не е пожизнен, каквато е практиката в православния свят, а да се избира за срок от четири години, което е по-характерно за държавен глава на република? Или че екзарх Антим подпомага делегатите на българския народ Др. Цанков и М. Балабанов при дипломатическата им „совалка“ през втората половина на 1876 г.? А каква е ролята на митрополит Климент Браницки и Търновски за формирането на българска православна идеология?

Изключително слабо познати са опитите за запазване на българското църковно-национално единство през 1878 г., а още по-малко отношението на княз А. Дондуков към него.

Широко застъпена е темата за историята на българския конституционализъм. Авторът възприема по-широка интерпретация на термина „конституционализъм“ – общественото движение или съзнателния стремеж към конституционно управление (включително идеите и проектите за конституционно държавно устройство). Солидният историографски преглед е последван от аналитични приноси, които убедително водят до заключението, че темата за доосвободенските държавоустроителни идеи все още е далеч от сериозния изследователски интерес. Нагледно и удачно са представени идеите и проекти за държавно устройство и управление до 1879 г. Прави впечатление препратката, че модерната представа за парламента като върховен политически изразител на волята на народа-суверен се проявява в устройството на Българската екзархия. Макар и като обща представа в повечето проекти монархическият институт е задължителен атрибут на бъдещата българска държава, а Народното събрание присъства като институция, осъществяваща участието на народа в управлението. Много размисли поражда и констатацията, че „набързо приетата конституция от 16.IV.1879 г....през следващите седем десетилетия е по-скоро използвана, отколкото прилагана изцяло“ (с. 251).

Неизбежно сред научните дирения попадат наблюденията за разделението на властите в Търновската конституция. Анализирани са взаимоотношенията между държавната власт и

българската православна църква. И тук правят впечатление важни ремарки. Авторът обосновава заключението, че по-важните конституционни принципи по отношение на БПЦ и изповеданията, включени в глава IX „За вярата“ на основния закон, не се прилагат напълно след 1879 г. Нещо повече: „Още в първите години след приемането на Конституцията, чл. 39 се оказва неприложим и предвиденият в него общ синод на цялата Българска църковна област никога не е свикван. Напротив, след 1908 г. дори има два синода – един в София и един в Цариград“ (с. 308). И това на фона, че повечето конституционни текстове от главата „За вярата“ са приети без възражения от депутатите в Учредителното народно събрание през 1879 г. В този контекст приносно е и изследването за опита за постигане на църковно единство между двата синода на българската православна църква (1908–1912 г.). Опит за единство, макар и сериозен, но оказал се несполучлив. Или както аргументирано доказват членове на синодалната комисия църковно-управителното единство в Българската църква „всъщност не е съществувало, сега не съществува и за в бъдеще не може да съществува“ (с. 376).

Подозирам, че сред най-интересните за читателската аудитория ще бъде представения отговор на въпроса „Кога свършва новата и започва най-новата история на България?“. Предложението на автора е ярко, но аргументирано обосновано. Именно – горната граница на новата ни история трябва да се свърже с края на войните за национално обединение 1918–1919 г. С проблема за периодизацията на историята ни е свързано и изследването за войните като граници в новата история на България.

Става ясно, че „Пътищата към Освобождението“ предлагат незабравими исторически маршрути. Натъкваме се на неизвестни детайли за прочути и неразумно позабравени възрожденски личности, виждаме държавно-творни и институционални процеси от друг ъгъл, размишляваме върху истината за върховете „Свети Никола“ и Шипка, узнаваме за слабо познати опити за запазване на българското църковно-национално единство през 1878 г., анализираме концепцията за православно семейство в българското църковно законодателство от епохата. Казано по друг начин – възможност да бъдем „Ние в науката и науката в нас“, както сполучливо бе озаглавен сборникът с изследвания в чест на 50-годишнината на Петко Ст. Петков.

И накрая – но в никакъв случай на последно място – авторът демонстрира впечатляваща изкусност в споделянето на научното знание. И това е необходимо и достатъчно условие да гарантира, че почитателите на Клио очакват поредната вълнуваща среща с Петко Ст. Петков.